

Սերպիոյ Խազաւորին սպանութիւնը

ԴԵՂԷՆ ԳԻՐԲ-ԻՆ ԴԻՏԱՅԱՆԵՐԳՈՒԹԻՒՆԸ

▷ ◻ ◁

Սերպիոյ Թազաւորին սպանութիւնը կանխաւ ծանուցուած էր Լոնտոնայի մէջ 1903 մարտ 20ին, mediumէ մը, զոր Ռելիլիէմ Սըրտ մի քանի բարեկամներու առջև փորձեր ընելու հրաւիրած էր։ Սա կայն իր տուած նկարագիրը՝ տեսած տեսարանին նկատմամբ, շատ անորոշ էր. և որովհետև Սերպիոյ բանակին մէջ ընդդէմ Թազաւորին եղած տեղեկութիւնը ներկայ գտնուող ամէն դիւանագէտներու ծանօթ էր, կրնայ ըլլալ որ բուն մարգարէական գուշակութենէ աւելի այս յայտնութիւնը իբրեւ հեռագրագրութեան երևոյթ մեկնուի։ Բաց աստի կ'ըսուի թէ սերպ նախարարն Միլազովիչ տեղեկակ էր այս նախագուշակութեան, մինչդեռ Միլազովիչ ակնարկ մ'ալ չընէր ասոր՝ իր հրատարակած Una tragedia regale «արքայական ողորդութիւն մը» գրքին մէջ։ Ընդհակառակն այդ գրքին մէջ շատ աւելի տարօրինակ մարգարէական գուշակութիւններ կը պատմուին։ Գիւղացի մը 1868ին յայտնեց որ կը տեսնէր «Թազաւորը որ Պելկրատէն կը խօսէր Ռւչաչ, Նէկոդին, Լոսնիցա, Նիշ, Փիրոդ և Վրաննայ քաղաքաց կառավարչներու հետ»։ Սպայն որ անոր խօսքերը կ'արտագրէր, զարմացմամբ ելբեսը նայեցաւ և դիտել տուաւ որ, «Նիշ, Փիրոդ և Վրաննայ Սերպիոյ մէջ չեն, Թուրքիոյ մէջ են»։ — «Թուրքիոյ մէջ են այսօր, պատասխանեց գիւղացին, բայց այն ատեն Սերպիոյ մէջ պիտի ըլլան»։ — «Ուրեմն ըսել կ'ուզես, հարցուց դարձեալ սպայն, որ Թազաւորը հեռագրով պիտի խօսի այս կառավարչներու հետ»։ — «Ոչ, ոչ, թէպէտ և շատ հեռուէն, բայց այնու հանդերձ պիտի խօսին ձայնով, ինչպէս որ ես և դու կը խօսինք»։ Եւ սակայն հեռախօսը տասը տարի վերջը միայն հնարուեցաւ։

Հ. Յ. ԱԻԳԻՐ

Պեռնարտ Շաւ դիւցազնական քերթուած մը նշմարած է Դեղին գիրքին (libro giallo) արձակին մէջ։ Իրեն փոյթը չէ որ այդ Դեղին գիրքը Գաղղիոյ իրաւունքը կը պաշտպանէ ներկայ համաշխարհիկ պատերազմին մէջ, այլ՝ Թերես իւր ստեղծագործ երեակայութեան թոյլններով զօրացած, — ինչպէս դիտել կու տայ Literary Digestի խմբագրողը, — ցամաք վաւերաթուղթերու մէջէն թափանցելով կը տեսնէ Բրիտանական զարմանալի և խորհրդաւոր քաջագործութեանց յայտնութիւնը։

Եւ այսպէս կը գրէ Նիւ — Եօքսի Times մէջ։

«Տարօրինակ է որ դեռ ոչ մէկ Անգղիացի հրաշալի պատկերը ազատած չէ պաշտօնական թղթակցութեանց պատեանէն, որովհետև անոր մէջ կայ հին բրիտանական առիւծը, առիւծն Վաղերլուի, առիւծն Պէշնաւի, առիւծն Դրաֆալկարի» որ կը փորձէ իւր ամենապիւրջին, ամենէն ահաւոր և ամենէն աւելի յաղթական զորքերը։ Դարերու դարեր առիւծը պրկուած մնաց իւր մեծ գաղափարին. այսինքն՝ թէ ոչ ոք ճան գիրտանիա աւելի զօրաւոր պիտի ըլլայ ցամաքի վրայ, ոչ ոք Բրիտանիոյ հաւասար զօրաւոր պիտի ըլլայ ծովու վրայ։ Երբեք նա փոյթ ունեցած չէ գիտնալու թէ Անգղիոյ ախոյեանը իրմէ լաւագոյն մէկն է թէ ճան գիւնըն յոռագոյն։ Երբ անգղիական զէնքերը յաղթեցին Վաղերլուի մէջ, Պայրոն ըսաւ. «Մեղք». և նոր գաղափարներու բարեկամները ողբացին տիւրտ տոհմի մը վերականգնումը ազատութեան, հաւասարութեան և եղբայրութեան աւերակներուն վրայ։ Սակայն առիւծին հոգը չեղաւ. Անգղիոյ ախոյեանը թաւալած էր փոշոյ մէջ։ Անգղիա ծովերու զշնոյն էր. Անգղիոյ զօրավար մը կը տիրապետէր Եւրոպայի։

«Այն ատենէն ի վեր, ամբողջ հարիւր տարի, առիւծը մնաց հանգալտ, նստած

արևու դիմաց, և շներկայացաւ իրեն թըշ- նամի մը զոր թաթի հարուածով մը կա- րող չըլլար ջխտիւնէն: Բայց վերջա- պէս նոր ախոյեան մը յարեաւ. քան ըզ- վաղերուին ահաւոր՝ պատերազմներ մը- դուեցան, և Անգղիան չէր զանոնք յաղ- թողը: Առիւծը ոտք ելաւ և սկսաւ նայիլ իւր շուրջը, լսեց հեռաւոր երգի մը ձայ- նը. Deutschland, Deutschland über Alles, «Գերմանիա, Գերմանիա ի վեր քան զամեն ինչ», և մոնչեց. — «Բնաւ երբէք, քանի որ կ'ապրիմ ես»:

«Բայց պէտք էր յարմար ժամանակը գտնել: Առիւծը ժտեցաւ Գաղղիոյ և Ռու- սիոյ, և սպասեց պատեհ առթին: Գեր- մանիա բմբոսկը որ չափազանց զօրաւոր էր թշնամին, և ամէն առիթի մէջ զգու- շացաւ խնամով. այսպէս, Գաղղիան բրու- նադատեց զինքն ելլել Մարոքէն, և նա ելաւ: Անորադարձաւ առիւծն որ Գերմա- նիա չէր ուզեր պատերազմիլ, որ պիտի չպատերազմէր բնաւ, մինչև որ... մինչև որ... Առիւծը չէր գիտեր որոշ ինչ, և չէր ալ ուզեր գիտնալ. սակայն ան- կողմնակալ, անշահախնդիր դիտողները, այսպէս կը լրացնեն պարբերութիւնը, մի- չև որ Գերմանիան չհամոզուի որ առիւծը կը սկսէր իր նկատմամբ համակրութիւն մը տածել, և թէ խաղաղութեան սիրող եղած էր և թէ չէր ուզեր պատերազմիլ: Այն ատեն բաղը իբրև Գերմանիոյ դես- պան՝ ի Լոնտրա դրկեց Լիքսնովսքի իշ- խանը: Ոչ մէկ չարիք կրնար յառաջ գալ սերտ բարեկամութիւն ցուցնել իշխանին հանդէպ, որ ամենահամակրելի անձ մ'էր ստուգիւ. և Սիր Էտուառ Կրէյ միշտ պա- տրաստ էր հոն՝ թէյ խմելու իրեն հետ և խաղաղութեան վրայ խօսելու:

«Բայց ինչ կը հասկնար Սիր Էտուառ Կրէյ առիւծներու գաղափարներէն: Եւ ինչ փոյթն էր առիւծին Սիր Էտուառ Կրէյի վարտունքը: Անպատուած անմեղ միամտու- թիւն... Եւ Ասքոտիդին առաջնորդութեամբ և օգնութեամբ, Սիր Էտուառ Կրէյ աշխա- տեցաւ համոզելու Ազգը, Խօսարանը, Դա- խարարաց ժողովը որ առիւծը պիտի չըս-

տիպուէր օգնելու Գաղղիոյ և Ռուսիոյ, երբոր զէնքերու բաղխման մեծ օրը հնչէր: Եւ համոզեց զամենք. և վերջապէս հա- մոզեց նաև զԳերմանիա: Առիւծը նստաւ դարձեալ. միթէ քնանալո՞ւ համար, թէ պատրաստ գտնուելու՝ ոստիւնով մը թըշ- նամուոյն վրայ խոյանալու:

«Եւ այն ատեն, բուն այն ատեն, ծա- գեցաւ պատերազմը: Աւստրիոյ Արշիդուքսն ինկաւ մարդախոշոր կապարի հարուածով. Աւստրիա խոյացաւ Սերպիոյ վրայ, Ռու- սիան Աւստրիոյ վրայ, Գերմանիան Գաղ-ղիոյ վրայ: Եւ ուժեղ մոնչիւնով մը ա- ռիւծն առաջ խոյացաւ, և իւր ժանիքն ու ճիւղաններն մխեց Անգղիոյ ախոյեանին մտերուն մէջ. և պիտի չթողու բնաւ այլևս ազատիլ, մինչև որ ինքը չմեռնի կամ յաղթական չբարձրանայ վերստին վա- ղերլուի պատուանդանին վրայ»:

Այսպէս — Literary Digest-ի աշխա- տակիցը կը բացատրէ — Պեռնարտ Շաւ- «տարօրինակ քերթուածի մը տողերու քօ- ղոյն ներքև», կ'ամբաստանէ զեննգաւորն Ալպիոն՝ զԳերմանիա պատերազմի հրա- պուրած ըլլալուն համար: Զճմարիտ ըն- կերավարականի մը համոզմամբ կը նա- խատեսէ նա այն օրը յորում վերջացած պիտի ըլլան գերիշխանութեան համար մը- դուած պատերազմները, յորում պիտի չպատերազմուի այլևս բայց եթէ ընդհա- նուր մարդկութեան բարեւոյն համար: Սա- կայն իբրև ճշմարիտ Անգղիացի մը՝ ի խորս իր հոգւոյն, և իբրև զգայալոյ այն ամէն բանի վրայ որ մեծ է և զօրաւոր, յառաջ կը վարէ և կը կնքէ իր քերթուա- ծը. «Եւ սակայն առիւծը ազնուական կենդանի մ'է, փառապանծ անցեալ մ'ու- նի, և քաջազուն ցեղի մը կը պատկանի: Եւ ես կը բանամ զխարկս մինչ նա իւր վերջին ուժովը կ'ոստնու. և պիտի չըս- դրիմ բնաւ զխարկս շարժելէ որքան ալ սարսափահար հաւերը կակաչեն»: